

O KNIHÁCH SVĀTOPLUKA ŠTÚRA

Súdruh Ždanov v kritike Alexandrovových *Dejín západoeurópskej filozofie* poukazuje, že filozofickým názorom a ideám, dávno porazeným a pochovaným sa nesmie venovať veľa pozornosti, ale ostro treba kritizovať filozofické sústavy a idey, ktoré sú aj pri svojej reakčnosti bežné a používajú ich teraz nepriatelia marxizmu. Keď aplikujem Ždanovov výrok na pomery na našom filozofickom fronte, ukazuje sa, že treba venovať zvýšenú pozornosť nemarxistickým filozofickým publikáciám, vydaným najmä v posledných rokoch, pretože propagujú myšlienky, nepriateľské našej socialistickej výstavbe, otupujú revolučné budovateľské nadšenie a oslabujú triedny boj. Z nedostatku vhodných marxistických príručiek, napr. dejín filozofie, používajú sa ako príručky pre štúdium na vysokých školách, čím sa ich zlý vplyv zvyšuje. Preto sa v svojom diskusnom príspevku chcem stručne zaoberať dvoma poslednými knihami Svätopluka Štúra *Rozprava o živote* (Bratislava 1946) a *Smysel slovenského obrodzenia* (Bratislava 1948), ktorý v nich vystupuje ako Masarykov stúpenec, hlási sa ku kritickému realizmu, zakuklenej forme buržoáznej idealistickej filozofie. Spomenuté knihy svojím obsahom a metódou sú typickým príkladom ideologického maskovania a propagovania triednych záujmov buržoázie na oko zvučnými vetami — a tým sú záľudnejšie a nebezpečnejšie. V podstate sú reakčné, triedne buržoázne. Okrem toho autor týchto kníh donedávna pôsobil na Filozofickej fakulte a mal bezprostredne vplyv na poslucháčov, ktorí tu študovali. V dôsledku toho, pochopiteľne jeho knihy poslucháči intenzívnejšie študovali ako iné knihy z odboru filozofie, či už domáce alebo preložené. Preto je, myslím, potrebné venovať týmto knihám viac pozornosti ako doteraz, zaoberať sa nimi aj na seminárnych cvičeniach, didakticky ich využiť ako konkrétny materiál tak, že sa aj na nich majú poslucháči učiť hľadať a nachádzať falošnosť a nedostatky idealistickej filozofie.

Súdr. Dr. Hrušovský v svojom referáte ukázal, ako vo filozofii súčasná buržoázia maskuje svoje triedne záujmy a ciele prekrúcaním, falšovaním skutočností, odtíňaním sa od nej, zvodnými, falošnými heslami, aby takto zvädzala a klamala robotnícku triedu a ostatný pracujúci ľud. Od skutočnosti odpútané fantastické idealistické náhľady a úvahy, vyúsťujúce v neskutočné, iluzívne uzavery, bezfarebný eklekticismus, objektivismus, antihistorické vysvetľovanie javov atď. ako charakteristické znaky buržoáznych idealistických filozofov, sú charakteristickými znakmi aj Štúrovej knihy „Rozprava o živote“. Autor konfúzne slučuje rozličné systémy meštiackej filozofie, odvoláva sa na autorov, predstavujúcich hlboký úpadok meštiackeho spoločenského poriadku a buržoáznej kultúry, vedľa seba bez hodnotenia nekriticky stavia Carrela, Euckena, Bergsona, Croceho, Úlehlú, Masaryka, Tvrdeho, Šaldu, Fischera atď. Autor skoro na tej istej strane hlási sa ku kritickému realizmu a k iracionalistovi Bergsonovi, „ktorým, ako píše autor, bol celý životný názor podstatne pozmenený, takže i my sme ním boli a museli byť zasiahnutí.“ (Str. 176.) Alebo na tej istej strane uvádza, že náboženstvo a filozofia vychádzajú z rôznych predpokladov, ale o päť riadkov nižšie píše, „... že keby sa náboženstvo vedelo do svojej neživej abstrakcie len trochu s ozajstnou láskou priblížiť ku skutočnému životu a človeku a priučiť sa z vedy a filozofie

fie, ktorých bolo väčšou brzdou, ako sa filozofia nerozpakovala prikloniť sa k etike kresťanskej, pretože v nej našla podľa svojho poznania hlboký základ ľudskej morálky, potom by náboženstvo a filozofia nemusely stáť proti sebe, ale mohli by dospievať, aj keby sa azda v mnohých otázkach líšili, aspoň k rovnakým cieľom etickým.” (Str. 127—8.) Aké nesmyselné je takéto slučovanie s vedeckého marxistického hľadiska, podľa ktorého je podstatný rozdiel medzi náboženstvom, primitívnou formou spoločenského vedomia a vedeckou filozofiou, preto spájať tieto dve formy spoločenského vedomia je nevedecké.

Nevedecky sú postavené autorove politické exkurzie, ako napr. náhľady na prvú ČSR, pomer Čechov a Slovákov atď. Aj v týchto bodoch autorovo hľadisko je typické buržoázne hľadisko, ktoré sa neopiera o vedecký rozbor skutočnosti, ale prispôbuje ho svojim triednym záujmom. Pochopiteľne autor bez znalosti historického materializmu, stalinského riešenia národnostnej otázky nemôže správne chápať politickú problematiku, ako sa vyvíjala za prvej ČSR a za tzv. Slovenského štátu. Vrcholom filozofického, etického a politického myslenia je autorovi Masaryk. Nekritický postoj k nemu bráni mu objektívny rozbor jeho myšlienok a politickej činnosti. Na míle je vzdialený od marxistického hodnotenia osobnosti, od historického vysvetľovania a hodnotenia javov. Preto je mu napr. Štefánik „veľký European” (str. 172), chváli Platóna za jeho *Ústavu* — ako dielo politické, nevidí jeho reakčnú podstatu. Politickú zaostalosť Slovenska vysvetľuje tým, že nemalo osobností, ideove a mravne obrodných, z ktorých až každá politika môže vyrastať.

V druhej knihe *Smysel slovenského obrodienia* autorovo vysvetľovanie náhľadov jednotlivých mysliteľov, kultúrneho a politického vývinu je idealistické. Idealistické hľadisko mu zneumožňuje vysvetliť a zdôvodniť rozličné ideové prúdy a zmeny. Na mnohých miestach, hlavne v prvej časti, obmedzuje sa na pozitivistické konštatovanie faktov. Napr. nevysvetľuje, čo podmienuje vznik osvietenскеj ideologie, ideologie francúzskej buržoázie, osvietenскý „rozum” nevysvetľuje v jeho historickom, triednom podmienení a vzniku. Pri anglických empirikoch nevysvetľuje skutočné podmienky vzniku anglickej empirickej filozofie. Nevysvetľuje príčiny a podmienky vzniku nemeckej idealistickej filozofie, prečo došlo v Nemecku k zvráteniu revolučných osvietenскých ideí v neživotnú idealistickú filozofiu. Ešte viac chýba vysvetlenie podmienok, v ktorých vznikala a dostávala náplň naša obrodenská filozofia. Nedostatok historického smyslu, ktorý umožňuje chápať a hodnotiť ideologie v ich historickom podmienení a zasadení, a idealistické hľadisko vedú autora k tvrdeniu, že celý náš moderný život europský je určovaný prevažne ideologiou osvietenско-romantickou. Osvietenstvo a romantizmus majú svoj historický význam, no v súčasnosti — síce ako nevyhnutný predstupeň — sa nahrádzujú ideologiou, ktorá v sebe odráža terajší stav spoločenského bytia a keď sa aj niekde osvietenско-romantické ideologie objavajú, sú v súčasnosti reakčné, práve také reakčné ako buržoázia, ich tvorkyňa a nositeľka.

Rozbor Štúrových kníh s hľadiska marxizmu-leninizmu umožní odhaliť ich metodologické a vecné nedostatky. Ideologicky stojí autor na strane buržoázie a vo filozofii zastáva a propaguje náhľady buržoáznych filozofov a ideologov, obhajujúcich v období zahŕňajúceho kapitalizmu politickú a hospodársku moc buržoázie. IX. sjazdu KSČ a KSS dôrazne upozornily, ako zvyšky buržoáznej ideologie hamujú výstavbu socializmu u nás, zdôraznily, že proti nim treba rozvinúť víťazný boj, dôsledne pretvárať celú kultúrnu nadstavbu. To je možné

len dôslednou kritikou a dôsledným bojom. Najmä na konkrétnom materiáli máme odhaľovať nedostatky, bezvýhodnosť a nebezpečenstvo meštiackej ideologickej. Vzorom boľševickej kritiky a boja s nepriateľmi materializmu, píše Ždanov, je Leninova kniha *Materializmus a empiriokriticizmus*, v ktorej každé Leninovo slovo ako meč kantrí nepriateľa.

V tomto diskusnom príspevku nestačí len kritizovať s marxistického hľadiska Štúrove knihy, lebo sa môže namietat, že je všeobecne známe, že Štúr nie je marxista, že je masarykovec, kritický realista a tak ani jeho diela nemôžu obstáť v marxistickej kritike. Ku kritike je potrebné dodať, aké škody spôsobily Štúrove knihy na ideologickom fronte a najmä vo výchove učiteľského a vedeckého dorastu.

Po r. 1945 buržoázia vystupovala proti ľudovodemokratickému zriadeniu aj v oblasti hospodárskej, aj na fronte ideologickom. V oblasti hospodárskej sa bála priamo vystupovať proti základným výdobytkom národnooslobodzovacieho boja pre jednotu, revolučnosť a organizovanosť robotníckej triedy a preto zameriavala svoju činnosť najmä na sabotáž. Proti pokrokovým stranám a pokrokovým pracovníkom viedla však od začiatku urputný boj, pretože na ideologickom fronte mohla svoje egoistické triedne záujmy lepšie maskovať. *Ideologickému náporu buržoázie proti robotníckej triede a jej predvoju, komunistickej strane, slúžily aj Štúrove knihy. Svojimi neurčito a nejasno koncipovanými vetami, formálne krásnymi heslami, falošným buržoáznym humanizmom plietly čitateľov a najmä študujúcu mládež, zvädzaly ich od jasného triedneho postoja k buržoázii na platformu oportunistického postoja k nej.* Najzhubnejší vplyv mali na mládež, študujúcu na vysokých školách, a to tým, že ju miatly ideologicky a metodologicky. Marxizmus-leninizmus sa len postupne predieral na vysoké školy, do radov triedne zafažených vysokoškôlkov, vystavených po dlhé roky buržoáznej výchove a jeho postup hamovali v najväčšej miere reakční profesori, hlavne tí, ktorí vystupovali ako pokrokoví a svojou zdnalivou pokrokovosťou oslňovali študujúcu mládež. Za pokrokovosť pokladali buržoázny liberálizmus a antiklerikalizmus. V radoch poslucháčov sa propagovala téza, že marxizmus-leninizmus je jednou z filozofických teórií, a to najmenej vedeckou. Proti filozofickému materializmu sa vystupovalo ako proti nevedeckej teórii. Aj Štúr svojimi nejasnými, v konečných dôsledkoch do idealizmu vyúsťujúcimi náhľadmi pričínil sa o ideovú a metodologickú dezorientovanosť študujúcej mládeže, nejasné uzávery v jeho knihách a chvála buržoáznej demokracie viedly ju do reakčného tábora. Sú to také vážne chyby, najmä keď uvážime, že ich obeťou boli poslucháči, z ktorých mnohí dnes pôsobia ako profesori filozofie na školách III. stupňa. Z toho vyplýva, že musíme Štúrove knihy sústavne podrobovať zásadnej marxistickej kritike, poukazovať na ich hlboké nedostatky a omyly. Takáto kritika nám zároveň ukáže, že vzorom politickej, mysliteľskej a štátnej múdrosti nemôžu nám byť buržoázni ideologovia, Štúrom uvádzaní, i keď u niektorých z nich kladne hodnotíme časť ich činnosti. V našich nových pomeroch, v ktorých sa rodí socializmus, musíme si za vzory postaviť ľudí, ktorí správne odhalili a odhaľujú zákonitosti spoločenského vývinu, v boji o prerod skutočnosti sa v smysle odhalených zákonitostí celou svojou silou zúčastnili a nerozlučne spájali teóriu s praxou. Sú to klasikovia marxizmu-leninizmu a ich verný žiak prezident Gottwald, pod múdрым vedením ktorého pretvárame aj našu skutočnosť v smysle odhalených zákonitostí.